

Könyvtártudományi tanulmányok Hajdu Géza 80. születésnapjára

Keserves firtora a sorsnak: az ünnepelt egykori munkatársai, barátai, tanítványai, tisztelői és lánya (aki a szerkesztői és szervezői feladatokat végezte) születésnapján köszöntőnek szánták ezt a kiadványt, ám amikor több mint másfél év elteltével nyomtatásban napvilágot láthatott, csaknem emlékkötet lett belőle. Hajdu Géza még megérte a könyv megjelenését, és biztosan örült is az ajándéknak, de pár héttel később, a múlt esztendő legvégén – súlyos, hosszan tartó betegséget követően – végleg eltávozott az élők sorából. Nem közhely: úrt, betöltetlen és aligha betölthető úrt hagyott maga után. Mint a kötet elején olvasható életrajzi vázlatból és a záró közleményből, publikációinak jegyzékéből is kiderül, viszonylag későn került a szakmába, ám a hazai könyvtáriügy utóbbi négy, négy és fél évtizedének egyik jelentékeny, markáns és igen eredményes alakja volt. Hódmezővásárhelyi és szegedi üzemi és könyvtári munkatárs, vezetője, főiskolai oktató, könyvtári folyóiratok szerkesztője és szerzője, szülővárosa hajdani olvasóegyletének tudós kutatója és az olvasóköri mozgalom egyik újjászervezője, többszörösen kitüntetett és haláláig korszerűen gondolkodó szakember; a fiatalabbak számára a mester, a példa. Mindazok, akik ismertük – akár közelebbről, akár távolabbról –, tiszteltük, becsültük. Fáj, hogy többé nem lehet közöttünk.

A tisztelet és a szeretet érzése vezérelte az ország különböző tájairól, pontjairól verbuválódó közreműködők tollát is. Barátné Hajdu Ágnes jeles szakmabelieket nyert meg az ügynek. Alighanem mindannyian egyetértettek a címválasztással („Mert a szívnek teljességéből szól a száj”, amely Máté evangéliumának egyik sora), hiszen pontosan kifejezi érzelmeiket. Jelképes értelmet hordoz a szép borító is, rajta Bányai Béla *A fának van reményése* című festményének reprodukciójával.

Az első blokk tíz különböző terjedelmű *köszöntőt* tartalmaz, sorrendben a csongrádi Domokos László, a szegedi Tóth Béla, a budapesti Nagy Attila, Sente Ferenc és Csapó Edit (ők ketten közösen üdvözölték a kiváló kollégát), a hódmezővásárhelyi Soós Csilla, a kaposvári Varga Róbert, a tapolcai Kertész Károly, a szentendrei (pontosabban: dunabogdányi) Gerber György, az ugyancsak szegedi Vóna Györgyné Szűcs Mária és végül a hatvani Kocsis István írásait. (Voltaképpen van egy ráadás is: a szombathelyi Tóth Gyula történeti esszéje elé iktatta gratuláló szavait.) Hitelesen idézik meg Hajdu Géza egyéniségét, szellemiségét, olykor finom és jellemző részleteket, máskor derűs epizódokat eleveníttek fel.

A húsz tanulmány és esszé között is akadnak szubjektív hangvételű dolgozatok. Tuba László *Eseteim. Az író-olvasó találkozók kockázatos voltáról* címmel e tárgy körben a hatvanas–nyolcvanas években Győr-Sopron-Moson megyei könyvtárosként szerzett kellemetlen tapasztalatait (a hatalom tiltásait és figyelmeztetéseit) foglalta eszékbe. Ma már mosolyoghatnánk a kisdéd történeteken, ha... ha az utolsó eset dátuma nem 2002 lenne... A szegedi Baricz Zsolt székellyföldi

önvallomása – *Az Óceántól az Érig* – egy hajdani, még 1979-ben lezajlott utazásának élményeit rögzítette. A neves olvasáskutató, Gereben Ferenc tőle szokatlan műfajjal és témával jelentkezett: *Cívis történetek* címmel az egykori kecskeméti, ám az Amerikai Egyesült Államokban elhunyt ügyvéd, Szabó Pál visszaemlékezéseiből közölt részeket (családjáról, gyermekkoráról, a szülővárosában átélt földrengésekről és a tanácsköztársaság kecskeméti városparancsnokával, a majdani híres magyar íróval, Sinkó Ervinnel történt találkozásáról).

Szintén széles körben ismert pályatársa, Nagy Attila olvasásszociológiai kutatásaiból ragadott ki egy szeletet; röviden bár, de hatásosan taglalt egy meglehetősen aktuális és erősen vitatott problémát. *Kulturális globalizáció és nemzeti kánon avagy új/régi gyerekolvasók* címmel arra a jól érzékelhető, ám elszomorító jelenségre mutatott rá, hogy a kedvenc szerzők és irodalmi hősök köréből az angol bestsellerek csaknem teljesen kiszorítják a magyar neveket. Az interjú módszerét választotta Gerber György, aki *A nyelv szerepe Dunabogdány zárttságának megőrzésében* című eszmefuttatásában egy etnikai csoport, a sajátos sváb dialektust beszélő betelepített németek fokozatos asszimilációjának huszadik századi folyamatát és a nyelvi identitás megőrzéséért tett erőfeszítéseit vizsgálta. Ha hinni lehet a szöveg végén álló évszámnak, Varga Róbert *Az olvasótábori és népfőiskolai módszerek összevetése. Javaslat a két forma összekapcsolására* című írása még 1985-ben született. Ha eltekintünk (és miért ne tehetnénk?) a korabeli politikai-mozgalmi frazeológiától, számos megállapítása napjainkban is időszerűnek, használhatónak látszik.

Részben az ünnepektől alapvető (mert országos érvényű) kutatásait, részben a főiskolai speciálkollégiumán tanultakat követve készült két munka. Buzai Csaba az egykori vásárhelyi pusztá, több mint fél évszázada község, Kardoskút határában működő egyesület történetét tárta fel *Múlt, jelen, jövő a Barackosi Olvasókör életében* című, széles forrásbázisra támaszkodó dolgozatában. Fuchsné Beznák Katalin *Áldozatos életút: olvasókörtől – olvasókörig* címmel a Mindszenti fejleményeket és egy odaadó szervező példáját villantotta fel, miközben felsorolta a helyi lapok válogatott cikkanyagát (1887–1904). Szorosan kötődik ezekhez Nemes Erzsébet *Olvasókörök régen és ma* című szemléje. A mozgalom lelkes elkötelezettje a jelenség általános jegyei megragadásának szándékával a szakirodalom alapján néhány település és régió, illetve néhány egyesület történelmi jellegzetességeit vázolta fel, és autentikusan szólt a jelenlegi helyzetről.

Tóth Gyula az alkalomhoz pontosan illő témához nyúlt: *Olvasástörténet és könyvtártörténet* címmel arról gondolkodott, miként lehetne áttekinteni, megközeleíteni a könyvtárak (köztük a közkönyvtárak) fejlődését az olvasás történetjének nézőpontjából. A kezdetektől napjainkig haladt, számos tanulságos észrevétellel gazdagítva, ösztönözve ezt a hazánkban éppen csak kibontakozóban lévő szemléleti irányt. Együttgondolkodásra invitálja, készíti a pályánk múltja iránt érdeklődőket Monok István is, felvetve a valóban érdekes kérdést: *Kit nevezhetünk könyvtárosnak a XVI–XVIII. századi Magyarországon?* Sok-sok adatot mozgató cikkének végén arra a meggyőző következtetésre jutott, hogy a „könyvtáros mint foglalkozás” a felvilágosodás századában alakult ki hazánkban, leginkább a főúri udvarokban alkalmazott értelmiségiek közül. Fontos adalékok találhatóak Zvara Edina közleményében – *Kézírtos és nyomtatott regulák Magyarországon a közép- és a korai újkorban* –, ahol biztató kísérletet tett a könyvtár- és olvasástörténeti szempontból is figyelmet érdemlő dokumentumok jegyzékének összeállítására. Pajor

Enikő *Egy mutató – és ami kiolvasható belőle. A bajai ferencesek Historia Domusának olvasata* című műhelytanulmánya jóval többet nyújt, mint amit az alcím ígér: három dimenzióban (általában, országosan és helyileg) tárgyalta a ferences rend újkori (1640–1840 közötti) könyv- és könyvtárkultúrájának sajátosságait. A kötetet gondozó, támogató tanszék, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Karának Könyvtártudományi Tanszéke könyvtárának mintegy három évtizedét dolgozta fel Harkai Daniella *A Szilléri-könyvtár és története* címmel (bizonyára merő véletlen, hogy fizikailag is éppen középen helyezkedik el!).

Minden bizonnyal sokak érdeklődését váltják ki azok az írások, amelyek a könyvtári munka jelenével és jövőjével foglalkoznak. Barátné Hajdu Ágnes rendkívül jól időzített (hiszen nemrég jelent meg a segédlet új, átdolgozott magyar kiadása): *Az érzékelés és megjelenítés lehetőségei, különös tekintettel az ETO-ra* címmel a mindmáig legismertebb információkereső nyelv és a számítógépes környezet viszonyáról, cséleiről elmélgedett, egy konkrét megoldást (a szegedi egyetemi könyvtár próbálkozását) is bemutatva, elemezve. Közvetlen munkatársa, Patkósné Hanesz Andrea széles, európai, még pontosabban: európai uniós kitekintéssel szintén megkerülhetetlen kérdést (kissé leegyszerűsítve: a könyvtárak szerepe az elektronikus információk közvetítésében) boncolgatott: *A könyvtári honlapok elemzésének, minőségének fontossága az információs társadalomban*. Három lokális vizsgálódás eredményei is helyet kaptak ebben a tartalmi tömbben: G. Szabó Lenke *A könyvtári munka etikai kérdései. A magyar könyvtárosság etikai kódexe ajánlásainak alkalmazása a Szentesi Városi Könyvtárban*, Horváth Varga Margit *A Csemegi Károly Könyvtár és Információs Központban működő Európai Információs Pont marketingstratégiája* (Csongrád város), Mátó Erzsébet *A hazai könyvtári-információs trendek érvényesülése a makói József Attila Városi Könyvtárban* címmel ismerteti a helyi adatokat, tapasztalatokat, és ami a legfontosabb: az általánosítható tanulságokat. A tanulmánygyűjtemény végére kíváncozna (egyébként az utolsó előtti a sorban) Mader Béla izgalmas – mert a szakma, mindannyiunk sorsáról van szó –, mélyre hatoló és szellemes töprengése: *A jövő könyvtára – a könyvtár jövője. Tűnődő esszé vagy esszéesztikus tűnődés*. A kétkedő jóslatokkal, az aggályokkal szemben végső soron bizakodó: „Minden eddigi történet arról szólt, hogy az ember társadalomban élő, közösségi s haladni vágyó lény. Az írásbeliséget esetleg felváltó, beszélő számítógépek időszakában is találkozni akar társaival, nem mond le az együtt tanulás, együtt munkálkodás társadalmi érdekként, de értéként is felfogható, egyszerűen csak normális, emberi hagyományairól. S hogy, hogy nem, ebbe évezredek óta beletartozik a könyvtár is...”

Bármennyire szomorú, most már mégis így kell folytatni, befejezni: a kötet szerkesztője és szerzői méltó emléket állítottak Hajdu Géza rokonszenves személyének, sokrétű tevékenységének. Köszönet illeti a SZEK (a Szegedi Tudományegyetem Könyvtára) Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadóját, amiért vállalta a könyv közzétételét, továbbá a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Kollégiumát, amiért anyagilag támogatta a megjelenését.

(„Mert a szívnek teljességéből szól a száj.” Könyvtártudományi tanulmányok Hajdu Géza 80. születésnapjára. Szerk. Barátné Hajdu Ágnes. Szeged, 2007. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 292 p.)

Bényei Miklós

A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útja

Értékes kézikönyvvel gazdagodott a magyar könyv-, könyvtári kultúra történeti kutatása. Ezúttal a szlovéniai, muravidéki magyar könyves világ második világháború után elért eredményeinek nagyívű feldolgozását tarthatja kezében az olvasó.

A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig című könyv szerzője, Zágorec-Csuka Judit olyan nemzedék tagja, amely sokoldalúságával, fáradhatatlan tenniakarásával és küldetéstudatával alkotó módon járult hozzá a szlovéniai magyar közösség szellemi és fizikai megmaradásához. Szerzőnk tanár és könyvtáros, költő és újságíró, irodalomtörténész és könyvtörténész, továbbá szép eredménnyel publikált a művészetek területén. Ez a sokoldalúság hozzájárult feldolgozásának sokszínű látásmódjához. Elemzésének tárgya egy olyan generáció publikációs, kiadói és könyvtárszervezői tevékenysége, amely a mindennapi élethez tartozó foglalkozások – például orvos, mérnök, színész, tanár, könyvtáros, hivatalnok – mellett költő, író, újságíró, helytörténész, történész, nyelvész, néprajzkutató szerepében lép a nyilvánosság elé, tollforgató emberként. A történelmi kényszer hatására kilépnek a hétköznapiokból, közösségük múltjának és jövőjének felvázolása válik programjukká. A szerző belülről érti és értelmezi ezeket a történelmi sorsszerűségeket nagy empátiával, ugyanakkor rendkívül tárgyilagos tényszerű megvilágításban tárja elénk a muravidéki magyar szellemi közösség utolsó hat évtizedének alkotó tevékenységét.

A szerző a szlovéniai könyv- és könyvtári kultúra második világháborút követő időszakának tudományos igényű feldolgozását tűzte ki céljául. Ebben a megközelítésben műve hézagpótló munka, ugyanakkor épít a korábbi irodalomtörténeti és társadalomtörténeti kutatások eredményeire is. Forrásait nagy gonddal kezeli, s a korabeli sajtó és statisztikai források anyagával gazdagítja. A választott korszak túlmutat az előzményeken és értékes eredeti kutatásra épülő tényanyaggal kiegészítve rajzolja meg a könyv-, könyvtári kultúra utolsó évtizedeinek teljes képét. Elemzései különösen értékes információkat és konklúziókat nyújtanak az 1990-es és 2000-es évekre vonatkozóan, azaz a közelmúlt új lehetőségeiről és tendenciáiról tájékoztatnak.

Szerkezetileg a feldolgozás három nagy tartalmi egységre tagolódik: a könyvkiadás, a sajtó és a könyvtárak fejlődését bemutató önálló fejezetekre, amelyeket értékes bibliográfia, gondosan összeállított forrásjegyzék és kronológiai táblázatok, valamint kiválóan megszerkesztett index egészít ki.

A könyvkiadás „szellemtörténetét” bemutató fejezet sokoldalú képet ad a szlovéniai magyar irodalom e korszakra eső fejlődéséről, az ifjúsági irodalmi profil térnyeréséről, a tudományos irodalom megjelenéséről és differenciálódásáról, az irodalomtörténet, néprajz, helytörténet és nyelvészet diszciplináris kibontakozá-

sáról. Beszámol a kritika megjelenéséről és az elszigeteltség fokozatos megszűnéséről, az anyaországi kapcsolatok bővüléséről, a régiók mozgosító szerepéről.

A szellemi vonulatok mellett megjelennek a könyvkiadás olyan fontos mutatószámai, mint a művek száma, a példányszámok és a terjesztés adatai. Nem utolsó sorban bemutatkoznak a kiadványelőállító intézmények, a könyvkiadók. Jól kirajzolódik a fejlődési tendencia, a szocialista államon belüli függőségtől a rendszerváltozást követően a kisebbségi közösség önállósulásáig. Láthatóvá válik a többségi társadalom, az anyaország és a civil szféra szerepe az anyagi források biztosításában. A könyvkiadás arculatát, arányait és jellemzőit elemző oldalakat kézikönyvként használható lexikális fejezet követi, amely korrekt életrajzi és részletes könyvészeti adatokkal teszi teljessé a képet.

A **sajtótörténeti** fejezet áttekintést ad a II. világháború utáni indulás évtizedeiről, az egyetlen magyar hetilapnak, a *Népújságnak* és az évente megjelenő *Naptár*-nak az anyanyelvi tájékoztatásban, az irodalmi életben, valamint a *Lendvai füzetek*-kel együtt a tudományos gondolkodás fejlődésében betöltött szerepéről, közösség-szervező funkciójáról. Sokoldalú elemzést ad az újság évtizedeiről. Áttekintést kapunk a különböző korszakok jellemzőiről, tartalmi koncepciójáról, informatív jellegéről, nyelvi szintjéről, alkotó közönségéről, szerkesztőgárdájáról.

A rendszerváltozást megelőző centralizált működési struktúrát követően ismerteteti az átalakulás folyamatát és elvégzi elemző bemutatását. Feldolgozza a '90-es évek nagy változásait, a függetlenedést, a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet és más kisebbségi közösségi szervezetek létrejöttének hatását a magyar nemzetiségi sajtó szerkezetének és karakterének változására. Rámutat az önálló folyóirat, a *Muravidék* megszületésének körülményeire és jelentőségére, a körje szerveződő alkotóműhely egyedülálló fontosságára a muravidéki magyarság élete és külső szellemi kapcsolatainak építése szempontjából. Kitér az érdekes korjelenség, a kétnyelvű önkormányzati lapok csoportjára, amely e települések anyanyelvi tájékoztatás iránti igényének fokmérője is. Sajtótörténeti megállapításait rendkívül szemléletes és objektív statisztikai elemzések és grafikonok összegezik, amelyek a kérdés kiválóan szemléletes áttekintését nyújtják.

A szlovéniai magyar nemzetiségi **könyvtárügyet** feldolgozó fejezet a kérdést történeti háttérrel, ugyanakkor a mai szlovén könyvtári funkciórendszerbe beágyazva tárgyalja. Teljes keresztmetszetet ad a tudományos, a népkönyvtári és községi könyvtári gyűjteményekről. Ez az összegezés nem sok előzményre építhetett; a felmutatott kép a szakterület és társadalmi összefüggéseinek kiváló ismeretéről tanúskodik. Elemzéséből kitűnik, hogy a szlovéniai könyvtári és informatikai rendszer fejlettsége, a nemzetiségi politika pozitív diszkriminációja és a könyvtárak és a könyvtárosképzés területén Magyarországgal kiépült intenzív kapcsolatok jelentős mértékben meghatározzák a könyvtárak helyzetét és eredményes működését. Ugyanakkor érdekes módon világít rá a nemzetiségi terület, azaz a lendvai könyvtár szerepvállalási igényének és a szervezeti hierarchiában jelentős helyet elfoglaló muraszombati megyei és regionális könyvtár szerepének ellentmondásaira is. A fejlődési tendenciák és a szélesebb összefüggések megvilágítása mellett sok értékes részlet, tény és adat összegyűjtésével és feltárással ad hiteles képet a tárgyalta korszak nemzetiségi magyar könyvtárügyéről, jelenlegi helyzetéről és a továbblépés kívánatos irányairól. Elemzéseit a számszerűségeket bemutató kitűnő statisztikai táblázatok és grafikonok támasztják alá, s teszik konk-

rétta, amelyek végül is a könyvtárak magyar nemzetiségi gyűjteményeinek méretét, arányait, összetételét, az állományfejlesztés ütemét és módját, a szolgáltatások jellegét és volumenét mutatják be.

Az értékes tartalom vonzó köntösben jelent meg. A könyv világos, jól áttekinthető tagolása és tipográfiája, szolid, de változatos, az értelmezést jól kifejező színvilága gondos szerkesztői és kiadói munkára vall. Érdekes, sőt szép illusztrációs anyag gazdagítja az olvasó elé tárt adatokat és elemzéseket. Egészében a mű értékes hozzájárulás a Kárpát-medence magyarsága szellemi életének körképéhez. A szerző és kiadó hasznos és szép művet adott a szűkebb szakma, a magyarság művelődési viszonyai és a magyar szellem teljesítményei iránt érdeklődő kutatás és nagyközönség kezébe.

(Zágoréc-Csuka Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. Lendva, 2007. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 478 p.)

Kovács Ilona

Felhívás a 2007. évi adó 1%-ának felajánlására

2007-ben azoknak köszönhetően, akik 2006. évi személyi jövedelemadójuk egy százalékát a Magyar Könyvtárosok Egyesülete számára ajánlották fel, tizenegy könyvtár szakos hallgató vehetett részt az egyesület szokásos évi vándorgyűlésén. A 2007. évi személyi jövedelemadóból az egyesület számára juttatott egy százalék összegét idén is erre a célra kívánjuk felhasználni.

Kérjük, hogy adója 1%-ával tegye lehetővé, hogy minél több fiatal vehessen részt a 2008. évi vándorgyűlésen!

Az MKE adószáma: 19000895-2-41

025.45ETO=511.141

EGYETEMES TIZEDES OSZTÁLYOZÁS

UDC Publ. No. P057

**1. kötet
Táblázatok**

2. rész: Főtáblázati számok 6/ 94(94).05

**Országos Széchényi Könyvtár
Könyvtári Intézet**

3K
3K 3K
3K 3K
3K 3K